

ment met één slag al hun werkkrachten kwijt en moesten hun productie daardoor staken: ook in dit geval had het principe van de *Endlösung* geprevaleerd over alle eisen van de oorlogseconomie.¹

Van de eerste naar de tweede fase

Noodgedwongen had men, wat de 'officiële' concentratiekampen in het algemeen betrof, eind '42 het roer gewend. De statistische opgaven van de *Kommandanturen* die bij het *SS-Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt* binnenkwamen, hadden Pohl en zijn staf het besef bijgebracht dat de voorgeschreven richtlijn ('*Vernichtung durch Arbeit*') in de meeste kampen zo rigoureuus toegepast werd (115 000 gevangenen in augustus '42 en, hoewel tienduizenden nieuwe gevangenen de kampen binnengevoerd waren, nog maar 88 000 in december) dat een situatie dreigde te ontstaan waarin het *SS-complex* ook de economische taken die het zelf ter hand genomen had, niet zou kunnen uitvoeren. In de meeste kampen was namelijk het optreden tegen de gevangenen in de jaren '40, '41 en '42 steeds barbaarser geworden - tienduizenden waren doodgeslagen of bezweken, de *Reviere* (ziekenafdelingen) van de kampen waren steeds overvol, in praktisch elk kamp dwaalden honderden tot op het bot vermagerde of door oedeem opgezwollen, half versufte gevangenen rond, die nog maar korte tijd te leven hadden.

De eerste reactie op deze noodtoestand was geweest: schoon schip maken.

Eind '41 was tot een grote opruimingsactie besloten (code-aanduiding: 14 f 13²); in opdracht van Himmler gingen medici op inspectie in alle 'officiële' kampen, formeel met de opdracht, de geestelijk gestoorde te selecteren, maar in werkelijkheid met een veel ruimere taak: allen die geacht werden, niet langer tot regelmatig werk in staat te zijn, dienden uit de kampen verwijderd en geliquideerd te worden. Wel was in menig kamp, zo in Buchenwald, de *SS-Lagerarzt* er toen al toe overgegaan, eigener beweging ernstig zieke of verzwakte gevangenen af te maken, bijvoorbeeld door hun een inspuiting toe te dienen in een slagader of in het hart, maar de actie 14 f 13 droeg een veel algemener karakter. De geselecteerden werden, als regel zonder dat van een serieus medisch onderzoek sprake geweest

¹ Na '*Erntefest*' trachtte Pohl te bereiken dat de fabrieken en werkplaatsen van het ghetto te Lodz onder zijn *Hauptamt* geplaatst zouden worden, maar dat wist de *Gauleiter* van *Wartheland*, Arthur Greiser, te voorkomen. ² Dit was het registratienummer van de actie in de stukken die er betrekking op hadden.